

XX. LEVÉL.

*Költ Komáromban Sz. Mihály-Havának
5. Napján.*

A E R O N.

*A Levegő-égben való utazás' leírásának
folytatása.*

Ezer hét száz nyóltzvan negyedik Eszt.
4. Jun. *Fleurant* Úr és *Tibléné* Afzfzonyom,
Lion Városában a' Svétziai Királynak III.
Gusztávnak ott léteben, 's szeme láttára,
hasonló Égi utazást tettek. Mind a' kettő
igen hideg vérrel vált-meg földi lakó helyé-
től, 's hűtsúztak is nem is az itt alatt valóktól.
Tibléné, a' mint maga beszéllte, azt gon-
dolván, hogy még azon a' napon a' Menny-
országba fog érni, az örömnék borától úgy
meg-részegedett, hogy annál inkább kezdett
el-felejtkezni földi eredetéről, mentől mesz-
szebbs távozott a' földtől, a' mellyből vétette-
tett, 's a' mellybe nem fokára vízfőzsa-téréndő.
A' magasságban lebegvén, mint egy *Júnó*,
vagy *Iris*, többé a' halandókhöz semmi kö-
zét nem tartotta, 's magát a' halhatatlan
Isten-Afzfzonyok közzül egygyiknek gon-
dolta lenni. De midőn a' kedves képzelő-

U

dés

dés így jádzik ő véle: a' Galerienek pádi-
 mentoma, mellyen állott, hirtelen ki-török
 alatta, 's lyukasan marad. Hogy azért Afz-
 szonyom a' halhatatlanfágnak tengeréből,
 mellyben olly vígan úfzkált vala, a' föld-
 nek alzó részeire ne fülljedjen, bal-lábát a'
 Galeria' szélinek vetette, a' jobbal lavíro-
 zott, vagy evedzett, bal-kezével a' Galerie'
 szélébe kapaszkodott, a' jobbal pedig tüzelt
 a' makhina alá. Illyen nagy veszedelem
 közt is Tibléné leg-kissebb meg-ijjedést sem
 mutatott. Azonban olly magasfagra emel-
 kedtek, hogy noha az Ég igen tisztá és tsen-
 des vólt is, mindazáltal a' föld ellöttök egész
 ekliptest szenvedett, 's azt szemeik elől el-
 vesztették. Mikor a' földön lévő fokafág
 látta vólna a' Galerie' nagy lyukán által,
 mint kapaszkodott bal-lábával 's kezével a'
 Galerie' széléhez, 's mint lavíroz jobb-lábá-
 val Tibléné; ki-ki a' rémülés miatt tsak nem
 el-ájúlt, ki-törte, ki fejére kútsolta kezeit:
 de Tibléné nevette a' félelmet, 's az ő nagy
 heroismusát tsudálhatta vólna minden, a' ki
 az ő szívébe bé-láthatott vólna. Illy két-
 féges állapotjában is, mikor mind lábainak,
 mind kezeinek dólgek vólt, két záfzlót ve-
 tett alá Tibléne, — mert a' záfzló az, mel-
 lyel az Égi Útazók a' mért-földeket szokták-
 mérni. — Azonban ollyan szörnyű magas-
 fagra emelkedett a' makhina, hol mind a'
 két

két Útazóknak füleik keményen kezdettek fájni, nehezen lélekeztek, az el-ájúláshoz közel voltak. Azért kénytelenek voltak le felé erefzkedni. Még 12. ölnyire voltak a' földtől, mikor a' makhina nagy rohanással kezdett le felé sietni, 's olly erőszakkal ütődött a' földhöz, hogy annak látására a' Nézők mindnyájan meg-rémültek: A' makhina füstött vetett, 's a' füstbe keveredett Tibléné, midőn lábait a' Galérieből nagy erőszakkal akarná ki-vonni, egygyik helyéből ki-fitzamodott. Azonban hogy a' jelenlévők a' Tibléné azon való szomorúfágát, hogy az Eget a' földdel ismét fel kellett tserélni, engesztellessék, mindent el-követtek. Nem engedték, hogy ők hintón vonnattassanak a' lovaktól, hanem őket székek-re ültetvén, magok vállaikon, mint győzdelmi szekéren úgy vitték haza. A' Madám meg akkor estve az Operába el-ment, hol a' jelen-lévő Svétziai Király néki egeszfégére kívánta válni az Égi útazást, a' jelen-lévő nép pedig koszorút tett fejére. A' Király előtt fél óráig magnetizálták a' lábát, de leg-kissebbet sem lehetett rajta segíteni.

23. Jun. Versaillesben *Rozier* és *Proust* Urak próbálták, hogy mennél magasabban fel-emelkedhetnének. 4. óra 3. fertálykor, ágyú, dob, és muzsika szó között el-indultak. A' makhinának kerülete volt

230. láb. melly 25. mázsa terhet el-bírt. El-indulván mint-egy 10. minútaig óldalassal repült a' makhina, akkor a' tüzet megnagyobbították, 's sebességgel fel-emelkedtek, hogy tsak hamar a' fellegek közé rejtettek, mellyeken is gyorsan felül-hatván, a' Napot ismét meg látták. De ezen tizta helyről feljebb evezvén, újra hó fellegek közé érkeztek, hol a' hó mind a' makhinát, mind magokat el-borította. Itt a' Barometer 9. hüvelykre, a' Termometer pedig a' 16. gráditsra esett. A' tüzet újra megnagyították, hogy a' mennyire tsak lehet az Eg felé fel-emelkedhesenek. Ott fen tévelyegvén a' Levegő-égnek rémítő pufztafágában, az egész természetben semmit egyebet nem láttak, hanem tsak a' szörnyű nagy hó rakásokat, mellyek a' Napnak azokba ütközött sűgarait ő reájok tsudálatos fényességgel vízfíza-verték. Ezeket a' hó hegyeket is meg-haladván, a' földtől 11732. láb vagy 1955. öl magasságban 10. minútaig repdestek, hol a' Termometer a' fagy' mértéken alól az 5. gráditson állott. El-indulások után 18. minútakor le felé ereszkedtek, hogy az el-vezített földet ismét fel-keressék, A' régi *Khaost* képzelteő fellegek közzül ki-verekedvén, azok alatt tizta térségre találtak. Az ő alattok álló fellegek is olly tizták és vékonyak vóltak, hogy

már

már azokon által, a' földet is valamennyire szemlélhették, hol egy minúta alatt a' télből tavaszra költöztek által. A' föld ollyannak tetfzett nekik, mint valamelly kert, a' folyó-vizek, mint valamelly kitsiny bokrok; a' rétek, mint a' kertben lévő veteményes ágyak. Az erős szél olly ki-mondhatatlan febességgel vitte őket, hogy mikor már a' földhöz közelebb jártak, az ő alattok lévő Faluk, mellyek felett által-eveztek, a' gondolatnál febesebben láttattak ő mellettük elrepülni. A' földről ő hozzájuk kiáltóknak szavokra, szálló-tsöveken feleltek; hol fel, hol alá, hol oldalaslag repültek tetfzések ízerént, éppen úgy, mint a' madaraknak szó-kások. Egy Falu' közepére akartak alá szállani, 's midőn már a' fokafág karjait ki-nyújtva tartaná az ő el-fogadásokra, a' tüzet meg-nagyobbítván újra fel-emelkedtek, 's a' házak felett által-repültek, kiket az ebek, tyúk-ok, lúdak, 's más házi állatok látván, mint valamelly ragadozó madár előtt, búvó helyet kerestek magoknak, a' Nézők pedig el-tátott szájjal bámúltak utánuk. Végre egy erdő mellett való kereszt-útra békével le-szállottak. Printz *Konde*, a' ki négy Vadászajival fel-kereste őket, nagy kegyelmes-féget mutatott erántok, 's a' maga Városá-nak Chantillinek festett képével meg-aján-dékozta őket, a' mellyen a' hely, a' hon-

nan ök fel-emelkedtek, a' *Rozier*' nevévei vólt meg-jegyezve. Verfaillesben Rozier 6000. font esztendei fizetést nyert. Az Aero-nautikának találásától fogva, e' vólt a' leg-fzebb és leg-mefzfzebb való Levegő-égbéli útazás, — mert *Rozier* és *Proust*, 3. fertály óra alatt, 72. óranyi földet repültek-kerefztül. (A' többi következik.)

Miképpen kelnek-ki a' tsirkék tyúkmonyjokból Egyiptomban?

Minden állatnak az eredetje tojásból származik, éppen tsak azzal a' kölömbfég-gel; hogy némellyek, minekelötte Nap-fény-re hozattatnak, az Anyjok' hasában a' tojásból ki-öltözködnek; és azért régi, 's híres az állatoknak azon osztása, mellyben két felé osztatnak, úgymint: Élő Fijakat szülő: *Vivipara*: és tojó állatokra: *Ovipara*; de már ma ezen osztással meg nem elégedő természeti tudománynak böltsebb Vizsgálójik harmadik osztást is szerzetek; mellyben azon állatokat helyheztetik, mellyek bizonyos meg-határozott időkben tsak élő fijakat szaporítanak, más bizonyos időkben, tsak tojást; a' mint ez a' természeti tudományban forgolódtaknál tudva vagyon. Már innen menjünk a' mi kérdésünkre; tudniillik, hogy miképpen kelnek-ki tyúkmonyjokból Egyiptom-

tom-

tomban a' tsirkék? Ezen kérdésnek eleget téfzen *Chemnicziai Antal*, ki az ő Török útazásának alkalmatosságával írt könyvében erről illy módon beszéll:

Égyiptomi hordozható kementzék (*Clibani*) mellyekben mesterfégesen a' tsirkék tyukmonyjaikból ki-kelnek, szalmából vagnak el-képzítve gömbölyű formára; köröskörül pedig agyaggal bé-kenettetnek; illy kementzének a' fellő részén kis kerekcs ablakotska vagon, hogy így tsak harántékosan essenek a' fűtő Napnak fűgárjai a' tyukmonyokra; mert ha egyenesen fűtnek azokat, minden bizsonnyal meg-főznék, mivel itt, úgymond, a' Nap' melegéből annyit vészen magába a' föld, és annyira meg-tüzesedik, hogy már dél után mint-egy lehetetlen a' földnek melegségét tsak egy Mi Atyánk alatt is lábainkkal el-szenvedni, ha mindjárt faruinkba öltözködünk is; az itt lakosok mindazonáltal mezítelen lábokkal, gyermekfégektől fogva ehez már néki ízokván, ezt könnyen el-tűrik; és ugyan azért annyira meg-vastagúl farkokon a' bőr, hogy a' kalapáts ütéseit tsak éppen úgy érzik, mint mi nálunk a' lovak midőn patkoltatnak; annyira el-vastagúl a' lábok' farka; és így már nem olly tsudálatos, hogy ezen rettenetes föld' melegit tovább is el-szenvedhetik. Mivel pedig az éjtfzaka itt is valamennyire hí-

ves, azért hijjában melegítenék a' tyukmonyokat nappal a' melegebb ügárok, ha ezen melegedés az éjtszaka által el-széledne; ennek okáért a' már említett hordozható kementzéknek Dél felől egy kis ajtótskájok van, Észak felől pedig lyuk hagyattatik; mellyen a' tyukmonyak alkalmas melegfégeben tartatnak az ökor, vagy bial ganéj' égettetése által az egész éjtszaka idején; és így már az éjtszakai hideg nem árthat; nappal pedig a' Nap, ganéj' által, mérték szerént elegendő meleget költsönöz a' kementzével, mellynek az alsó lapos részén a' tyukmonyak rendel le-rakva vagynak; úgy mindazonáltal, ne hogy az egygyik a' másikat meg-érhesse; és így midön ez tovább folytattatik, kevés napok alatt könnyü munkával a' tsirkék a' tyukmonyjokból ki-bújnak minden tojó tyúk' meg-ülése nélkül.

Írta Pozsonban 24. Aug. 1789. P. A.
4. észtendebéli Kis Pap.

A' Tsizmadijákról vagy Vargákról.

Winkelmann emlékezik egy *Dreszdai* földözó Vargáról, kinek életét Professor Bernoulli *Nouvelles Littéraires* nevü munkájában le-írta, hogy ennek egykor kedve ereszkedett az Asztronomiához, vagy az Ég-vizsgálás' Tudományjának tanulásához.

Hogy

Hogy pedig ő ezen szándékában jobban boldoguljon, *de la Hirének Tables Astronomiques* névű munkáját Német nyelven megszerezte. A' munkával meg-esmerkedvén, kívánta annak Íróját is személy szerént esmerni. E' végre el-ment Párizsba 's ott a' vendégfogadóban a' mellybe szállott, kérdezkedődött, — mellyik útfában lakik — *de la Hire?* de senki sem tudta néki még tsak nevét is, mert már akkor régen, úgy-mint 1718. Eszt meg-hólt vala, mellyen a' Varga úgy meg-haragudott, hogy Párizst azonnal ott hagyta, 's Drezsdába ismét visszament. Ennek a' Vargának példája, alkalmatosságot ad nekünk ezen kérdésre: *Mi lehet annak az oka, hogy olly sokan találkoznak a' Vargák között, kik magokat a' tudományra adják, 's abban gyakran sokra is mennek?* Már *Fedrus* idejében gyakorolták ök ezt a' szokást: emlékezik ő egy Vargáról, ki alattomban Orvosi hivatalt gyakorlott. *Malus cum Sutor inopia deperditus, Medicinam ignoto facere coepisset loco.* Ide tzeloz ama régi köz-mondás is: *Ne Sutor ultra crepidam.* A' közelebb való időkből sok példákat lehetne a' tanúlt Vargákról elő-hordani. Ki nem hallotta ama halhatatlan emlékezetű Vargának *Hanns Sachs*nak hírét, a' ki nagy Poétának tartattatott? Ki nem esméri *Böh-*

me *Jakabot*, a' kit a' maga idejébéli leg-tudósabb emberek is tsudáltak. Ama híres *Baldwin Benedek* Vargának fija, 's maga is Varga, még is Amiensben leg-híresebb Pró-fessor vólt, 's a' régieknek tsizmájokról egy igen tudós munkát irt. A' *Dán⁺zigi Kvak-kerek* közt a' két leg-híresebb emberek Vargák vóltak. Melly nagy titkokat fedeztek-fel a' Vargák a' Kémiában, p. o. A' *Bononiai Fosforus*, egy Bononiai *Kasciorolo* nevű Vargának találmánya. *Leibnitz* emlékezik egy *Lejdai* Vargáról, a' ki ugyan maga tudatlan ember vólt, még is a' disputázióban annyira gyönyörködött, hogy soha egy Akadémiai disputáziót sem múlattott-el. Egyfzer egy esmerőse kérlette tőle, mikor el-tátott szájjal hallgatná a' disputálókat, — tudsz é Deákúl? Nem úgymond, nem is akarom magamat fárasztani, hogy a' Deák nyelvet meg-tanúljam. Akkor ismét ama kérdezte: hát miért jösz az Akadémiába, hol tsak Deákúl beszélnek? mert úgymond szereztek a' disputálókról ítéletet tenni, ki jobb köztök. De hogy tehetisz ítéletet, holott nem érted mit beszélnek? Mikor úgymond látom, hogy valamellyik bszszankodva disputál, a' felől azt tartom, hogy a' nem gyöz. *Göz in Selectis ex Historia litteraria* egy egész Rész tölthető a' tudós Vargák' nevekkal, mellyhez

még

még mcg annyit lehetne adni. Meg-érdem-
lené a' szorosabb vizsgálódást, hogy mehet-
nek ezek az emberek annyira a' tudomá-
nyokban? Az olly mesterféget gyakorlók-
ban, mellynek a' tudományokhoz vagyon
valami közök, ez nem tsuda. Ez az oka,
hogy a' Mólnárok között fok Mekhánikusok
vagnak, kik orgonákat, órákat, 's más
mesterféges makhinákat tsinálnak. A' fem
elég felelet itt, hogy az olly embereknek,
kik ülve dólgoznak, elég idejek vagyon
a' gondolkodásra, mert így más Mester em-
berek között is szinte olly fok Túdósoknak
kellene találtatni; arra pedig nints példa.
Találtatnak ugyan más Mester-emberek között
is éles elméjüek. p. o. Nem régen lakott
Franekerben egy *Ejse Ejsinga* nevü gyapjú-
fűsülő, a' kinek ifjúfágától fogva a' mekhá-
nikára nagy hajlandófága lévén, egy álmél-
kodásra méltó makhinát tsinált. — Ez a' mak-
hina egy *Systema Planétárum*, melly a' pláné-
táknak 's tsillagoknak újokat mutatja, de
ezen egy *Ejsinga* mellé lehet tíz tudós Var-
gát találni. A' ki valaha *de la Hirének*
táblájit látta: 's ezt a' *Winkelmanntól* em-
líttetett Vargát meg-gondolja; annak tsu-
dálkozni kell azon, millyen nehézségeket
győzhet-meg, 's mire mehet a' szorgalma-
tosság. Az illy példák meg-érdemlenék,
hogy emlékezetben maradnának, hogy az-
ok.

oknak ellenekbe lehetne tenni, kik minek-
előtte valamely munkához fognak, annak
nehézfégétől már előre el-ijjednek. Munka
nélkül igen kevés nagy dólgot lehet tsele-
kedni: de a' ki nem restelli; olyan tehet-
fégeket tapasztalhat magában, mellyeket fo-
ha nem hitt volna magában lenni mind ad-
dig, valamíg azokat fel nem ferkentette.
A' Drezsdai Varga de la Hírének táblájit
meg-értette, 's annyira ment, hogy a' Pe-
tersburgi és Berlini Akadémiákban nagy szól-
gálatokat tett: fok Túdós pedig mihelyt az
a † b — meg-látja, azonnal meg-retten-
töle, mint valamely boszorkányfágtól. Vit-
tenbergában is vólt egy ember, a' ki a' fű-
veknek szorgalmatos vizsgálásokra adta ma-
gát. Egyszer egy estve egy *Botánikus*,
vagy *Füvekről tanító* könyvben ólvasta,
hogy éppen abban az időben szokott egy
igen ritka plánta az Olasz-Országi havasokon
virágozni: azért reggelre kelvén, bé-zárta
házát, 's el-ment a' plántának fel-keresésére,
még pedig gyalog. Senki sem tudta felöle
hová lett, 's már mindenek el-veszettnek
tartván, mikor többé senki nem is tudako-
zódott felöle, fok hetek múlva a' havaso-
kon szedett plántákkal meg-rakodva haza
vetődött, 's minden indúlat nélkül beszélet-
te, hogy ő *botanizálni*, vagy fű vizsgálni
vólt. *Klaudius Belurgerius*, annyira gyö-
nyörködött *Homerusban*, hogy ő azt szám-
ta-

talánszor által meg által-ólvasta, 's a' templomban is kezében tartotta; egyszer arra is kívánfága érkezett, hogy azokat a' helyeket, mellyeket *Homerus* említ, maga szemjével is meg-nézegeesse. Eleget kérték bárati, hogy olly hofzfas és veszedelmes útra ne induljon-el; de vele semmire nem mehettek, hanem *Velentzében* tengerre ülvén el-ment *Egyiptomba*, hogy onnan *Azsiába* által-útazzon: de *Alekszándriában* meg-be-tegedvén meg-hólt, 's kívánfágának nem tehetett eleget. Az ilyen meg-mozdíthatatlan állhatatossághoz nem kell fok tudomány. — Talám még ma is él Német-Országban egy ember, a' ki egynéhány efsztendőkig *Londonban* lakott. Az oda való kalap annyira meg-tetszett néki, hogy onnan visszajövéen, egynéhányat hozott magával. De azok el-fogyván, az egész *Imperiumot* öfzvekerestette *Londoni* kalapért, és midön fohol nem talált, Postára ült, *Ángliába* útazott, 's egy tsomó kalappal onnan ismét haza ment. A' kinek az az ajándék adatott, hogy a' maga gondolatját olyan nagy *enthusziasmus*sal vigye véghez, hogy attól semmi nehézfég el ne rettentse ötet, az valójában nagy dítséretre méltó, ha valamelly nagy és hasznos dólgot akar véghez vinni: de az a' kár, hogy az ilyeneknek ritkán vagyon annyi tehetségek, hogy tselekedeteknek elejét

jét 's utoljárt okos ember módjára jól meg-gondolnák. Az az ember a' ki kalapért *Londonba* ment, nem gondolta-meg, hogy egy levelet oda küldeni nem került volna annyi fáradságba és pénzbe, mint magának el-menni. A' *Dreszdai* Vargának sem ju-tott eszébe, hogy otthon végére kellene elő-ször menni, ha vallyon *de la Híve* él é még *Párizsban*, és vallyon egy *Frantzidával*, a' kinek munkájának ő Német fordítását olvas-ta, tud é *Frantzidúl* beszélni? Éppen ilyen dolog történt egy falusi *Anglus* Pa-pon, kit *Primrose* G. jörgynek hívnak. Ez által-ment *Hollandiába*, hogy *Amsterdám-ban* *Anglus* nyelvet tanítson. A' szél, így írja maga *Primrose*, igen jól szolgált a' ten-geren, és midőn rövid idő alatt által-men-tünk, *Amstelodámnak* egy útszájába, mintha a' fellegekből estem volna le, be-vetődtem. Leg-kissebb időt sem akartam hijában tölte-ni, hanem azon voltam, hogy mennél előbb találhassak olyanokat, kiknek az *Anglus* nyelvben letzkét adjak. Azért két három tisztes Urakat, kiket az útszán elő-találtam, meg-szóllítottam; de egymást nem értvén, velek semmire nem mehettem. Akkor ju-tott eszembe, hogy ha én a' *Belgát* *Anglus* nyelvre akarom tanítani: először magamnak kell ő tőle *Belgdúl* tanulnom. Mint eshetett a' meg, hogy én illy nyilván szembe-tűnő ne-

no-

nehézséget által nem láttam, azt ez óráig
sem foghatom-meg, de a' bizonyos, hogy
Angliában az fo ha eszembe sem jutott, hogy
én *Belga* nyelvet nem tudok.

A' Találós Mese volt *Szivdrvány*; a'
Rejtett Szó *Tükör*.

Találós Mese.

Méltán rendesebb állatnak mondhat az Em-
ber
Engem', kit sokszor jól tudnak nagyra be-
tsülni;
Egy kis idő múltán meg-vetnek, félre ki-
rúgnak;
Mindenik ütni akar; készül meg-rontani gyer-
mek;
Gazda, tseléd, és más több ilyen népe a'
háznak
Sebre febet sokszor gyűjt; jaj már árva fe-
jemnek!
Ennekutánna hamar még Ország-útra ki vet-
nek.
Úgy de csak érkezzék fagylóros zürzavar Ég-
ből;
Tud bezeg én hozzám folyamodni akárki is
akkor;
'S gyógyítják már is sebeim'; melyekbe he-
vertem;

Imé

Ime fzegény, gazdag már is nagyon engem
 ölelnek;
 Minden Városban 's faluban rám hidd-el,
 akadhatsz.
 Sött azon egy házban némelykor többen is
 élünk:
 Szoktam lakni, mi több? egy tiszta szobába
 Királlyal;
 Erre ha vígyáztál; engem könnyen ki talát-
 hatsz.

Rejtett Szó.

Betegnek használok, az épet sem sértem,
 Sokan meszse földre el-útaznak értem.
 Fejem 's végfő lábom elő olly részt állat,
 Mellyet félt, 's melly nélkül nem él sem-
 mi állat.
 Fejem nélkül nagyobb hasznom mondhatat-
 lan,
 Hány állatot tartok meg-számlálhatatlan,
 Siet minden állat hozzám fok jó végre,
 Lakásra, haszonra, vagy gyönyörűfégre.
 Vesd-ki a' hasamat, úgy is hasznos lézsek,
 Takartatnak velem fok likak, fok részek,
 Öt tagomnak hárma nélkül nem jó lennem,
 Semmire sem betsűlsz ha meg nem léz
 bennem.
 Szathmárról.

